

ned, I, 176; III, 453; İbn Mâce, "Aḥkâm", 17; Ebû Dâvûd, "Aḳẓiye", 31; Tirmizî, "Birr", 27).

Bazı İslâm âlimleri insanı olumsuz yönde etkileyen, onun fizyolojik veya psikolojik varlığında, yakınlarında, sevdiklerinde ya da servetinde hoşla gitmeyecek durumlar meydana getiren ve mutluluğunu bozan "zarar verme" fiilinin Allah'a nisbet edilmesinin İslâm'daki ulûhiyyet anlayışıyla bağdaşmayacağını savunurken dâr ismi üzerinde durmuşlardır. İbnü'l-Vezîr meseleye iki açıdan bakmıştır. Bir telakkisine göre, dâr ismi Kur'an'da ve Buhârî ile Müslim gibi en başta gelen hadis kaynaklarında yer almadığına göre bu ismin esmâ-i hüsnâdan kabul edilmesi gerekmez. İkinci bir yorumuna göre ise Allah'a nisbeti açısından dârrın, karşıtı olan nâfi'den bağımsız olarak düşünülmesi mümkün değildir. Şu halde dâr-nâfi' lafızları ikileme (tekrar) durumunda olup esmâ-i hüsnâ içinde ikisi bir arada "maddî-mânevî her şeyin mâlikî ve mutasarrıfı" (mâlikü'l-mülk) anlamını taşırlar (İşârü'l-hak, s. 174). Kur'an'da Allah'a nisbet edilen zarar kavramı, "Allah eğer sana bir zarar verecek olsa onu kendisinden başka kimse bertaraf edemez" (Yûnus 10/107) örneğinde görüldüğü üzere, daima yüce yaratıcının yetkin kudretini ifade eden ve bu kudretin başkalarında bulunmadığını vurgulayan bir üslûpla dile getirilmiş, sürekli olarak şartlı ve alternatifli cümleler halinde kullanılmıştır. Dâr ile nâfi' isimleri arasında bulunan sıkı münasebet onların birlikte kullanılması sonucunu doğurur. Dâr ismi nâfi' kelimesinin aksine tek başına kullanılmaz. İbnü'l-Vezîr'in birinci yorumundan asıl anlaşılması gereken de bu olmalıdır. Buna göre zarar verme kavramı Kur'an'da ve bazı hadislerde Allah'a nisbet edilmekte, ancak müstakîl bir isim veya sıfat niteliği taşımamaktadır. Nitekim Ebû Abdullah el-Halîmî de Allah'ın tek başına nâfi' ismiyle anılması'nın câiz, tek başına dâr ismiyle anılması'nın ise memnû olduğunu kaydeder (el-Minhâc, I, 206).

Allah'ın doksan dokuz ismi içinde "rah-mân-rahîm" gibi anlamları birbirine çok yakın olanlar yanında "dâr-nâfi'", "kâ-bîz-bâsıt" (rızkı daraltan-genişleten), "muhyî-mümîit" (yaşatan-öldüren) gibi karşıt anlamlı ikileme şeklinde kullanılanlar da vardır. Bu sonuncular bir çelişkiyi değil, birbirinin zıddı veya alternatifli olan varlık ve olayların düzenli ve âhenkli işleyişinden ibaret bulunan kâinatın Allah ile

münasebetini dile getirir. Bu açıdan dâr ismi, "zarar veren" şeklinde değil "zarar verici olanları da dahil olmak üzere her şeyi yaratan, kâinatı karşılıklı etki-tepki münasebeti içinde düzenleyip yöneten" tarzında anlaşılmalıdır. Dâr bu muhtevası ile Allah'ın kevnî isimleri grubuna girer (ayrıca bk. NÂFİ').

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "drr" md.; *Lisânü'l-ʿArab*, "drr" md.; M. F. Abdülbâkî, *Muʿcem*, "drr" md.; *Müsned*, I, 176; III, 453; İbn Mâce, "Duʿâ", 10, "Aḥkâm", 17; Ebû Dâvûd, "Aḳẓiye", 31; Tirmizî, "Daʿavât", 82, "Birr", 27; Halîmî, *el-Minhâc*, I, 205-206; Bağdâdî, *el-Esmâʾ ve's-şifât*, vr. 134^{a-b}; Gazzâlî, *el-Maḳṣadü'l-esnâʾ* (Fazlûh), s. 156-157; Fahreddin er-Râzî, *Levâmîʿu'l-beyyânât*, s. 345-346; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥât*, IX, 157-158; İbnü'l-Vezîr, *İşârü'l-hak ʿale'l-halk*, Beyrut 1403/1983, s. 174.

BEKİR TOPALOĞLU

DÂR

(الدار)

Kur'an-ı Kerim'de
sözlük anlamından başka
çeşitli terkipler içinde
mecazi mânalarda kullanılan
bir kelime.

"Dönmek, dolaşım hareket ettiği noktaya gelmek" anlamındaki *devr* kökünden türeyen dâr sözlükte "büyük mesken, konak, şehir, yurt, vatan ve ülke" mânalarına gelir; en çok kullanılan çoğul şekli *diyâr* ve *dürdür*. *Dâreyn* ise "dünya ve âhiret" demektir. Kur'an-ı Kerim'de kırk sekiz yerde geçen dâr kelimesi bazı müfessirlere göre dört mânada kullanılmıştır. 1. Mesken (el-A'râf 7/78, 91); 2. Cennet (en-Nahl 16/30); 3. Cehennem (İbrâhim 14/28); 4. Medîne-i Münevvere (el-Haşr 59/9; bk. İbnü'l-Cevzî, s. 292).

Dâr bu örneklerin dışında âhiret kelimesiyle birlikte dokuz yerde kullanılmıştır. *Dârü'l-âhire* (âhiret yurdu, öbür yurt, en son ikamet edilecek yer) müminler için huzur, sükûn ve mutluluk dolu, ölümsüz bir hayat olarak ifade edilir (el-Bakara 2/94; el-En'am 6/32; el-A'râf 7/169; Yûsuf 12/109; en-Nahl 16/30; el-Kasas 28/77, 83; el-Ankebût 29/64; el-Ahzâb 33/29). *Dârü'l-âhirenin* karşıtı "*dârü'd-dünyâ*" olmakla birlikte bu terkip Kur'an'da geçmemekte ve daha çok *hayâtü'd-dünyâ* tabiri kullanılmaktadır. Kur'an'da âhiret yurdunun ve oradaki mutlulukların sonsuzluğu ve sürekliliği yanında dünya hayatının geçici ve kısa oluşu üzerinde durulur, dünya hayatı oyun ve eğlence-

ye benzetilir (bk. M. F. Abdülbâkî, s. 224-225). Bu kadar kısa olduğuna göre dünya hayatının, öbür hayatta *dârü's-selâm* (kurtuluş yurdu) diye ifade edilen cenneti hak etmek için çok iyi değerlendirilmesi gerekir. *Dârü'l-müttakîn*, *âkibetü'd-dâr*, *ukbe'd-dâr* (eninde sonunda gidilecek yurt), *dârü'l-mükâme*, *dârü'l-karâr* (devamlı ikamet edilecek ülke), *dârü'l-huld* (ebediyet yurdu) tabirleri de cennet yerine kullanılmaktadır. Dünya hayatını peygamberlerin gösterdiği hak yolda değil de şeytanların peşine takılarak geçirenlerin âhiret yurdunda gidecekleri yer, *sûü'd-dâr* (yurdun kötüsü) ve *dârü'l-bevâr* (helâk yurdu) olarak ifade edilen cehennemdir (bk. a.e., s. 264-265).

Dâr Hz. Peygamber'in hadislerinde de ha çok "mesken, yurt" anlamında, ayrıca Medine şehri için kullanılmıştır (bk. Wensinck, *Muʿcem*, "dvr" md.).

Bundan başka "ev, mesken, bina" anlamı çerçevesinde *dârülaceze*, *dârülfünûn*, *dârülhadis*, *dârülhikme*, *dârülkur-râ*, *dârüşsafaka*, *dârüşşifâ*, *dârülulûm* vb. müessese adlarında kullanılan dâr kelimesi, "ülke" anlamında da İslâm hukuku terimi olarak *dârüladl*, *dârülabğy*, *dârülharp*, *dârülslâm* ve *dârüssulh* terkiplerinde yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "dâr" md.; *Lisânü'l-ʿArab*, "dvr" md.; M. F. Abdülbâkî, *Muʿcem*, s. 224-225, 264-265; Wensinck, *Muʿcem*, "dvr" md.; Mustafavî, *et-Taḥkîk*, "dvr" md.; *Müsned*, V, 326; VI, 71; Tirmizî, "İstiʿzân", 18; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-ʿayün*, s. 292; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 466; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 92, 423; VII, 4842; T. H. Weir, "Dârüsselâm", *İA*, III, 493, ayrıca bk. s. 479; G. Marçais, "Dâr", *EI*² (İng.), II, 113.

İBRAHİM ÇELİK

DÂR

(الدار)

Âşığın canını verdiği
idam sehpası anlamında kullanılan
divan edebiyatı remzi.

Arapça'da "ev, şehir, yer"; Farsça'da bu anlamların yanı sıra "ağaç, direk, idam sehpası" mânasına gelen ve Türkçe'de her iki dildeki anlamları ile kullanılan dâr kelimesine ayrıca Sâsânîler döneminde İran'da ileri gelen kişiler için bir unvan olarak da rastlanmaktadır. Dâr kelimesi Fars edebiyatı ile Türk divan edebiyatında bir remiz olarak "idam sehpası" anlamında tek başına veya terkiplerin içinde yaygın şekilde kullanılmıştır. Kelime Farsça'da esasen "ağaç" anlamına

geldiğinden Türkçe'de "darağacı" şeklindeki kullanımı eskiler tarafından galat kabul edilmiştir.

Dâr kelimesi edebî metinlerde, asıllarak öldürülen Hallâc-ı Mansûr'a (ö. 309/922) telmihen Mansûr kelimesiyle tamlama halinde (dâr-ı Mansûr) veya onunla ilgili diğer özelliklerle bir arada kullanılmıştır. Genellikle darağacı ipiyle birlikte sevgilinin saçı için benzetilen olur; âşığın canı, gönlü veya kendisi Mansûr'a, asılmış olduğu zülfürler de dâra benzetilir. "Dâr-ı siyâset" tamlaması dâr ile aynı anlama gelir. Aşk gönül Mansûr'unun dâra çekildiği savaş meydanıdır. "Yûsuf u Züleyhâ" kıssasına telmihle Yûsuf güzelliğindeki sevgilinin kâkûlünün ucundaki her ben, "güzellik Mısırlı" içine asılmış bir Habeş'e benzetilirken kâkûl dâr şeklinde tasavvur edilir. Sevgilinin yanağı ateş, iki zülfü üstündeki kaşları Hz. İbrâhim kıssasına telmihen "siyâsetgâh-ı İbrâhîm"dir. Dâr bazan pergelge şekli benzerliği bakımından da ele alınır. Süfîlerin dârü's-selâmı (cennet) istemelerine karşılık âşık sevgilinin zülfünün gamı ile dâr-ı melâmeti yani kınanmayı ister. Dâr genellikle Arapça ve Farsça'daki anlamlarıyla tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Divan edebiyatında evle ilgili şiirlere ve özellikle devlet büyüklerinin yaptırdığı köşkleri öven kasidelerin nesib bölümlerine "dâriyye" adı verilmiştir.

Alevî ve Bektaşîler'de âyîn-i Cem'in icra edildiği meydanın ortasındaki özel yere dâr denir. Muhib dârda okuduğu *terceman**dan sonra orada bulunanların rızası ile tarikata girmiş olur. Biatını tekrarlayan can da dârda yine aynı işlemi yaptıktan sonra babaya gidip arakiyyesini tekbirletir. Alevî-Bektaşî erkânını anlatan nefeslerde dâr sözüne çokça rastlanır.

BİBLİYOGRAFYA :

Burhân-ı Kâû Tercümesi, I, 232; *Türk Lugatı*, II, 685-688; Mustafa Nihat Özön, *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*, İstanbul 1954, s. 58; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1991, s. 130; Mehmed Çavuşoğlu, *Necatî Bey Divânı'nın Tahlili*, İstanbul 1971, s. 103; Harun Tolasa, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973, s. 64, 126, 163; Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvufun Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 83-84; Cemâl Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı (Tahlil)*, Ankara 1987, s. 113, 210, 258, 345, 407; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, I, 222; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XIII, 42-43; Pakalın, I, 393-394; *TDEA*, II, 194; G. Marçais, "Dâr", *EJ²* (İng.), II, 113-114.

CEMÂL KURNAZ

DÂR (Benî Dâr)

(بنو الدار)

Kahtânîler'e mensup
bir Arap kabilesi.

Hicretten yaklaşık iki asır kadar önce Arabistan'ın kuzeyine göç ederek Suriye ile Mısır arasındaki bölge ile Irak yöresine yerleşen ve Hîre Krallığı'nı kuran Lahmîler birçok koldan meydana geliyordu. Bu kollardan biri Dâr olup kabilenin şeceresi Dâr b. Hânî b. Habîb b. Nûmâre b. Lahm şeklinde sıralanıyordu.

Bizans İmparatorluğu'na tâbi olan Benî Dâr'a mensup bir grup Müte Savaşı'nda (8/629) İslâm ordusuna karşı Bizans'ın saflarında yer almıştı. Bizans nüfuzu dinî alanda da kendini göstermiş ve Benî Dâr ve Lahmîler'in birçoğu Hristiyan olmuştu; hatta Hristiyanlık Hîre Krallığı'nın resmî dini sayılıyordu.

Ancak 9 (630) yılında Hz. Peygamber'in Tebük'e yaptığı sefer çevrede büyük yankılar uyandırmış ve tesir icra etmişti. Hz. Peygamber bu seferden döndükten sonra Benî Dâr aynı yıl Medine'ye on kişilik bir heyet göndererek İslâmiyet'i kabul ettiklerini bildirdiler. Bu heyette meşhur sahâbî Temîm ed-Dârî de bulunuyordu. Heyetin isteği üzerine Hz. Peygamber Benî Dâr'a, Bizanslılar'a ait o civardaki iki köyü fethettikleri takdirde bunları kendilerine iktâ* edeceğine dair bir ahidnâme vermişti.

Rivayete göre Benî Dâr'a mensup olan heyet Hz. Peygamber'in ölümüne kadar Medine'de kalmış ve kendilerine Hz. Peygamber'in emriyle Hayber gelirinden tahsisat ayrılmıştı. Bu tahsisatın devam ettirilmesi konusunda Hz. Peygamber'in vefatından önce bir vasiyette bulunduğu kaydedilir.

Daha sonraki dönemlerde Benî Dâr hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 343-344; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 102, 291; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 96; İbn Düreyd, *el-İştikâk*, s. 155, 377; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 422, 424, 477; İbn Manzûr, *Muhtasar Târîhi Dimaşk*, V, 312-316; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/1984, s. 61; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arab*, Beyrut 1982, I, 370; III, 1011-1012; Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1405/1985, s. 132 (nr. 45); Kettânî, *et-Te'râtîbü'l-idâriyye* (Özel), I, 226-236.

AHMET ÖNKÂL

DÂRÂ ŞÜKŪH

(دارا شکوه)

(ö. 1069/1659)

Bâbürlü şehzadesi ve mutasavvıf.

20 Mart 1615'te Ecmîr yakınlarında doğdu. Şah Cihan'ın büyük oğludur. Annesi, hâtırasına Tac Mahal inşa edilen ve daha çok Mümtaz Mahal diye anılan Er-cümend Begüm'dür. Muhammed Dârâ geleneğe uygun olarak İslâmî eğitim gördü; Arapça, Farsça ve Sanskritçe öğrendi. Özellikle nazarî ilimlerle ilgilendi, dinî ve tasavvufî bilgisini takviye etmek için bu sahadaki eserlerin belli başlılarını inceledi. Kendisine ilâhî bilgi ve ilhamın verildiği inancı ile bu yoldaki çalışmalarını daha da arttırdı.

Şehzade Dârâ 1633'te 12.000 "zat" (6000 "suvarlık") bir mansaba sahip bulunuyordu. Aynı yıl Safevîler'in Kandehar'ı tehdit etmeleri ve bunu 1642'de tekrarlamaları üzerine şehri savunmaya giden orduda kendisine önemsiz bir kumandanlık verilmişti. 1645'te İlahâbâd sūbedarlığına (valilik) getirildi. 1647'de Lahor, 1649'da Gucerât sūbedarlıkları da buna ilâve edildi. Bu vilâyetleri nâibleri vasıtasıyla idare ediyor, sahip olduğu mevkiin gerektirdiği sorumluluğu nâdir olarak yüklenebiliyordu. Son derece asabî ve görüşlerinde ısrarlı bir kişiliğe sahipti, hurafelere ve fala inanırdı. Hatta tek büyük askerî harekâtına kumanda ettiği 1652 Kandehar seferi sırasında dahi başarıyı büyüğü ve falcıların sözlerinde aramıştı. Ancak Kandehar'ı geri alamaması ve başarısızlığa uğraması onun hem askerî hem de siyasî itibarını oldukça sarstı.

Şah Cihan, çok sevdiği oğlu Dârâ'nın devlet işleriyle daha fazla ilgilenmesini sağlamak için kendisine o zamana kadar benzerine rastlanmayan 60.000 zat

Dârâ Şükûh'u
bir sohbet
enasında
gösteren
minyatür
(S. C. Welch,
İndische
Buchmalerei,
şekil 36)